

PARLAMENTARIZMUS ES DIKTATÚRA¹

4. A »DIKTATÚRÁK« ÉRTELME

NÉMET BIRODALMI elnök „diktatúrája“, mint tudjuk, nem az egyetlen a mai Európában s azok mellett az államok mellett, amelyekben — mint Olaszország, Oroszország, Portugália, Jugoszlávia — a diktatúra nyílt, intézményes formákat ölt, van az államoknak egy másik csoportja, amelyekben a diktatúra — bár többé-kevésbé burkolt formában — de facto ugyancsak fennáll (Törökország, Lengyelország, Románia). Mindazonáltal a parlamentárizmus létkérdése még korántsem tekinthető eldöntöttnek és noha igaz, hogy azokban az országokban is, ahol a parlamentek még nem adták ki kezükből az állami főhatalmat, tekintélyük határozottan gyenge lábakon áll, — másfelől híveik arra mutatnak rá, hogy a diktatúra-kísérletek közül nem egy már csúfos bukással végződött és hogy az az egy, amelynek sikere eddigelé kétségtelen, t. i. az olasz fasizmus, ezt nyilvánvalóan a diktátor rendkívüli személyes tulajdonságainak köszönheti. Elismerve tehát azt, hogy a parlamentarizmus tagadhatatlanul súlyos válsággal küzd, hívei abban látják döntő előnyét a diktatúrák felett, hogy javára szólnak a „formalitás“ szempontjai, amennyiben a diktatúrák, „reakciós“ törekvések rendszeres, átlagosan elfogadható megoldást nem tudnak vele szembeállítani.

Mielőtt ezt az utóbbi argumentumot szemügyre vennők, kísérreljük meg előbb nagy vonalakban rekonstruálni azt az általános folyamatot, amelynek következtében a parlamentarizmus helyzete az európai kontinensen mindinkább tarthatatlanná válik s amiért nézetünk szerint a „parlamentarizmus kontra diktatúra“ kérdését a parlamentarizmus javára elvben ma legalább is nem lehet eldönteni.

MINDEN KORMÁNYZATNAK az a feladata és kötelessége, hogy a közjónak, a közérdeknek érvényrejuttatására, megvalósítására törekedjék. A parlamentarizmus a liberális világ elméleti felfogása szerint jól megfelelt e követelménynek: ez az elmélet az állami főhatalmat a népképviselőre bízta s ezt arisztokratikusan a nemzet legjobbjából álló gyülekezetnek képzelte el, amelyben észszerű megbeszélés folyik s ahol a szakadatlan vitának nincsen más célja, mint egymásnak racionális érvekkel való meggyőzése — a szellemtörténeti kutatás pedig kimutatta, hogy a liberális világképnek alapvető feltevése szerint a szabad, nyilvános vitában csakis az igazságnak, a helyes érvelésnek lehet győznie.

¹ L. Magyar Szemle 1932 ápr. szám 387. 1., májusi szám 97. lap és júniusi szám 193. 1.

Ezért a liberális közjognak főgondja az volt, hogy a parlamenti vita szabadságát, a népképviselők függetlenségét alkotmányos garanciákkal bástyázza körül: védelmezte szabadságukat a parlamenti sérthetlenség és felelőtlenség jogával a parlamenten kívüli hatalmak befolyása ellen, védelmezte függetlenségüket a törvényhozó összeférhetlenségére vonatkozó jogi korlátokkal és annak kizárásával, hogy a választók utasítást adhassanak, vagy Visszahívassák képviselőiket — s végül védeni igyekezett a parlamenti vita szabadságát és realitását még azzal az egyébként sajátságosnak látszó rendelkezéssel is, hogy megtiltotta előre elkészített beszédek felolvasását: hiszen — mondták — az előre elkészített beszéd nem láthatja előre s nem cáfolhatja a vitában a helyszínén felhozandó érveket.

Mindennek a háttérben, mint tudjuk, egy teljes társadalomelmélet húzódik meg: a „polgári“ társadalomnak a XIX. század első felében kialakult fogalma, amely a társadalmat az egyének sokaságából, mint atomokból felépült egésznek képzelte el s a közérdek és az egyének érdekei között középső stációt, partikuláris érdekeket nem volt hajlandó ismerni, illetőleg elismerni. A politikai liberalizmus izolált embere azonban ugyanolyan fikció, mint a gazdasági liberalizmus „ökonómikus“ embere: a valóságban az emberek kivétel nélkül kisebb-nagyobb körű vérségi, területi, hivatási, gazdasági, kulturális csoportokhoz tartoznak s ezeknek érdekeit akarva-nemakarva képviselik. Ez persze a politikai áttekintést és a politikai akarat létrejöttét bizonyos fokig megkönnyíti: a számtalan egyéni érdekek és nézetnek áttekinthetetlen szövevényét leegyszerűsíti egynéhány nagy, uralkodó társadalmi csoport érdekeinek és felfogásának képviseletére, amelyeknek szintéziséből kellene az állami akaratnak létrejönnie. Másfelől azonban a képviselők nem lévén többé izolált egyének, hanem a mögöttük álló tömeges társadalmi érdekcsoportok képviselői, nem szabad és független tárgyalófelek többé, hanem minden alkotmányos tilalom és közjogi frazeológia ellenére is utasításos követek: parlamenti vitáiknak valódi értelme a valóságban nem az, hogy észszerű indokokkal meggyőzzék egymást, hanem hogy az általuk képviselt partikuláris érdeket mennél nagyobb energiával hozzák kifejezésre és hogy — ha lehet — annak érvényesülését a közérdekre való tekintet nélkül is megvalósítani igyekezzenek.

Következésképpen a parlamenti tárgyalások folyamán a közérdek érvényesülése csak az ott hatályosan képviselt részleges érdekek kompromisszuma útján lehetséges s ez az út csak addig járható bizonyos viszonylagos sikerrel, amíg a társadalom általános jóléte emelkedőben van, amíg a társadalom gazdasági erőinek fejlődése kedvező s ennél fogva állandóan van „zsákmány“, amelyet fel lehet osztani a parlamentekben képviselt érdekcsoportok között. Ezért van az, hogy a parlamentek fénykora, a XIX. század második fele, egyúttal a nagy világgazdasági fejlődés, a kapitalisztikus gazdálkodás fénykora is és átmenetet jelent a „liberális“ államtól — amelyben a jólét magánügy s a nemzeti jövedelem elosztása a nemzeti vagyon birtokosainak egyéni magatartásától függ — a „szociális“ államhoz, amely feladatának tekinti nemcsak azt, hogy a nemzeti jövedelem elosztásába a gazdaságilag gyengébb elemek javára mennél nagyobb nyomatékkal beleavat-

kozzék, hanem azt is, hogy közvetlenül mennél több alattvalónak juttasson „munkát és kenyeret“.

A tőkegazdaság fejlődésével karöltve tehát és szorosan ennek nyomában haladt a társadalmi igények növekedése, a jólét expanziója is. A világháborúval meginduló új történelmi periódusban azonban a gazdasági fejlődés folyamata megtorpan s megindul az erőforrások nagy elapadása és a gazdasági tér összeszűkülése, amelynek ma tanúi vagyunk. A gazdasági erők rohamos visszafejlődését azonban nem kísérte nyomon a bőség korában kifejlődött társadalmi és politikai erők hasonló gyors visszafejlődése: ezeknek parlamentáris és egyéb közéleti képviselőiteik útján az államhatalomra gyakorolt nyomása pedig természetesen annál nagyobb lett, mennél kevésbé voltak képesek érdekeiket közvetlenül a gazdasági élet keretei között megvédeni. Munkanélküliség, nyomorúság, az elszegényedett és „elhelyezkedni“ nem tudó intelligencia problémája a „szociális“ állam keretei között mind az államhatalommal szemben fellépő növekvő igényeket és az államhatalomra gyakorolt növekvő erkölcsi és politikai nyomást jelent. De ennek a nyomásnak engedni bizonyos határokon túl már csak a közérdek súlyos kárával, a nemzetgazdaság egész épületének rongálásával lehet. A demokrácia az egyes emberek sokaságát a nemzet egészével azonosítja, azt hiszi, hogy amidőn az egyes embereket — ideig-óráig — megmenti a pusztulástól, nemzetmentést végez akkor is, hogyha ezzel a nemzet egyetemes tőkeerejét kell feláldoznia. Azonban a nemzet nemcsak a jelenlévő generációkból áll: a nemzet magában foglalja a jövő nemzedékeket is és amikor tőkeerejét pusztítja, a jövőt dobja áldozatul a jelennek. Ezért és ennyiben különbözik mindenkor a közérdek az egyes és a partikuláris érdekek merő összegétől: hogy a jövő nemzedékek érdekeit is magában foglalja, sőt, hogy azokat a jelenlévőkkel szemben még előnyben is részesíti, mert a nemzeti politikának az örökkévalóság jegyében kell állnia. Mennél nagyobb tehát a részleges társadalmi érdekek — egyébként teljesen legitim — nyomása az államhatalomra, annál szilárdabb anyagból kell épülnie az állami főhatalom épületének, annál függetlenebbnek kell lennie azoktól a múlandó érdekektől. A történelem gyöttrő paradoxonjai közé tartozik, hogy az európai monarchiáknak, illetőleg tartó pilléreiknek összeomlása éppen olyan pillanatban következett be, amikor a legnagyobb szükség volt a részleges társadalmi érdekektől független, azaz monarchikus, autoritativ központi hatalomra s hogy ehelyett az állami főhatalom a parlamentek zsákmánya lett, amelyek éppen nem voltak és nem lehettek egyebek, mint a töredékes társadalmi érdekcsoportok anarchikus gyülekezetei.

A parlamentek, mondtuk, csak kompromisszumok politikáját űzhetik; de az állandó gazdasági romlás korszakában a kompromisszum politikája bizonyos hamarosan elért határon túl csak a közérdek rovására űzhető: ami más szóval annyit jelent, hogy a parlamenti pártok önmaguk alatt vágják a fát. S ezt is csak rövidebb ideig lehet folytatni: csakhamar bekövetkezik a pillanat, amikor a kompromisszum már csak kölesönös tetemes áldozatokkal volna megvalósítható s erre a demokrácia politikusai — akik, mint mondtuk, nem független törvényhozók, hanem lényegileg utasításos követek — nem kaphatók, de

nem is képesek, mert közéleti existenciájuk — s ezzel együtt a legtöbb esetben anyagi existenciájuk is — függ attól, hogy híven „kiszolgálják“ megbízóikat. Ezért a demokratikus parlamentek az érdekek vásárteréből a társadalmi csoportok élet-halál harcterévé alakultak át: balsorsú melegházak ezek, amelyekben a társadalmi erők békés együttműködésének gyengéd virágai helyett az osztályharc és a polgárháború gyilkos csírái kelnek életre.

Itt, ebben a válságos helyzetben rejlik a diktatúrák általános jogosultsága. „A parlamenti gépezet — jegyzi meg Daniel Halévy — kényes jószág, amely csupán mérsékelt nyomásnak felvételére alkalmas: az elektromos berendezések szigetelő készülékeihez hasonlítható. Ezeknek a készülékeknek feladata az, hogy kíméled időket biztosítanak az elhatározó mozzanatok megérlelésére; de ha az áram túlerős, szétrombolja a biztosítékot. Ez történik manapság: az ódon gépezet nem képes elegendő ellenállásra azokkal az ellentétekkel szemben, amelyekkel korunk telítve van: a nyomásnak engedni kényszerül. S annak, amit az elektromosságban rövidzárlatnak nevezünk, a politikában diktatúra a neve.“

Bizonyára igaz, hogy eszmevilágunkban a diktatúra fogalma a szabálytalannak, a rendellenes és kivételes tüneménynek fogalmával társul: „a“ diktatúráról, mint közjogi kézikönyvekben tételesen tárgyalható intézményről bizonyára nem lehet beszélni. Ennek dacára, a politikai folyamatok mélyebb értelmének kutatója előtt nem lehet kétséges, hogy a „diktatúrák“ keletkezésében korántsem szabad merő anomáliát, patológikus jelenséget keresni. Ellenkezőleg: a modern diktatúra lényegileg gyógyulási folyamat, amelynek útján a vitális szervi épségében megtámadott politikai test valamiképpen gondoskodni igyekszik egy nélkülözhetetlen életfunkció ellátásáról és egy paralizált, de nélkülözhetetlen orgánum pótlásáról.

A diktatúrák útján, — amelyeknek célja és értelme egy a demokratikus, pluralisztikus társadalmi erőktől s az ezeket képviselő parlamentektől független, következetes cselekvésre képes személyes hatalmasság felállítása — a kontinentális politikai szervezetek a monarchiát igyekeznek pótolni, illetőleg helyreállítani, mert — ellentétben az arisztokratikusan kormányzott angol állammal — a kontinentális állam kormányformája a monarchia. Van tehát intézményes megoldás, „rendszer“ is a „diktatúrák“ háttérben s ez a rendszer nem egyéb, mint a monarchia.

FÉLREÉRTÉSEK elkerülése végett: a monarchia ezúttal nem államformát, hanem kormányformát jelent. Tisztán tételes közjogi előírások kérdése, hogy valamely állam, külső, reprezentatív formája szerint „monarchia“, vagy „köztársaság“ s ebben az értelemben az elvi kontroverzia bizvást megszűntnek tekinthető. Hiszen a súlypont semmiesetre sem azon van, hogy az államfő öröklés vagy választás útján foglalja el helyét, hogy trónuson ül-e vagy csak karosszéken és hogy koronát, vagy cilindert hord-e a fején: hanem azon, hogy közjogi méltóságának mekkora a politikai önállósága, vagyis hogy az mekkora tényleges hatalom kifejtésére képesíti. Európában ma már egyetlen fejedelem sincsen, — talán az egy Liechtenstein herceget kivéve, —

aki mint ilyen, mint patrimoniális, legitim uralkodó, politikai döntő hatalom birtokában volna: azok a fejedelmek, akik némiképpen még kormányfők is — mint a szerb, vagy a román király — nem annyira öröklött jogaiknak, mint inkább egy „restaurációnak“, vagyis nemzeti akaratnyilvánításnak köszönhetik hatalmukat; másszóval ők sem „isten jogon“, hanem a nemzeti akarat jogán, mint nemzetüknek quasi választott reprezentánsai foglalták el trónjukat. Azzal pedig, hogy egy nemzet a XX. században fényes díszletekkel veszi körül legelső reprezentánsát, nem egy ködös ősidőkben fogant misztikus és mágikus hatalom előtt alázódik meg, hanem saját magát, saját államalkotó lényét ünnepli és magasztatja fel.

A monarchia mint kormányforma alatt tehát nem a „királyság“ fogalma értendő, hanem az a politikai rend, amelynek értelmében a kormányzás irányítása egyetlen személyiség kezében van, akit politikai kérdésekben az „utolsó szó“ megillet: — mellékes, hogy ezt a tényezőt egyébként „királynak“, „vezérnek“, „elnöknek“, hadügyminiszternek vagy egy politikai párt főtitkárának nevezik-e. A kontinentális államok visszatérése a monarchiához pedig végső fokon azért logikus és szükségszerű, mert modem politikai szerkezetük kialakítása a monarchia jegyében ment végbe és ehhez alkalmazkodott.

Az angol fejlődéssel való összehasonlítás ezúttal még egyszer fontos megismeréshez fog segíteni. Az európai államok kialakulásának első nagy periódusa, amely körülbelül a XIII. századtól a XVII. század végéig terjed, a középkori „Universum“ egyensúlyának pápaság és császárság küzdelméből eredő megbomlásával indul, a monarchia és az arisztokrácia küzdelmének jegyében folyik le és az angol szigetországban az arisztokráciának, a kontinensen ellenben általánosságban szólva a monarchiának döntő győzelmével végződik. Angliában a parlament, amely eredetileg a király személyes hatalmának kiegészítő része és mint ilyen, kezdetől fogva a kormányzásnak kerete és orgánuma, ettől az időtől fogva az arisztokrácia hatalmának letéteményesévé és közjogi keretévé válik. A XIX. század közjogi architektúrája fokozatosan átépíti a parlament tartó pilléreit a demokrácia ízlése szerint, de a kormányboltozatot tartó ívek záróköveit meghagyja az arisztokrácia kezében. Képek nélkül szólva: a politikai arisztokrácia két szárnyának szerencsésen ösztönös manővrírozása folytán a demokratikus választójogi reformok érintetlenül hagyták a vezető kormánygarnitúrák rendszerét és noha a szélesebb körű parlamentáris személyzet megválasztása a népre van bízva, a politika tulajdonképpeni intézői és a kormányhatalom megdönthetetlen birtokosai, a „garnitúrák“, a kooptációnak ismert arisztokratikus elvei szerint önmaguk egészítik ki magukat és rigorózus pártfegyelem révén szilárdan tartják kezükben a hatalmat. Ezért nincsen is szükségük sem formális, sem formátlan diktátorokra: ha a politikai vagy gazdasági viszonyok alakulása folytán szükségessé válik a pártpolitikai játékkal járó kockázatok kiküszöbölése, a garnitúrák nehézség nélkül tudnak egyesülni és a parlamentárizmus eszméjének bárminő sérelme nélkül elérik a diktatúra összes előnyeit.

A kontinensen az arisztokráciák politikai összeomlása folytán nincsen politikai tényező, amely ezt a kettősvágányú szerepet egymaga

el tudná játszani. Itt a kormányzás hatalma annak idején a monarchia kezében összpontosult, amely mellett a parlamentnek alárendelt szerepre, a monarchia hatalmának opposzió által való korlátozására kellett szorítkoznia. Ámde a fejlődő demokratikus erők korában ez a parlamentáris ellenállás mégis csak mind kényelmetlenebb akadály lett a fejedelmi hatalom érvényesülésének. Ennek az akadálnak elhárítására, magának a népképviselő intézményének mellőzése nélkül két mód kínálkozott: a parlamentnek intézményes „ártalmatlanná tétele“, rezervált felségjogok és a szükségrendeleti jog fenntartásával, vagy a parlamenti többségnek biztosítása a választójog korlátozása és a választások befolyásolása útján. A gazdasági fellendülésnek és ennek nyomában a demokratikus erők rohamos fejlődésének korában, amikor ezek az új erők mind robusztusabb öntudattal követelték maguknak a politikai érvényesülés jogát, ezek a módszerek végeredményben a demokrácia elvének a monarchikus hatalommal való agresszív szembeállítására vezettek. Az eképpen természetlen ellenzékiiségbe szorult demokratikus erők, a legkisebb ellenállás irányában haladva, a fennálló parlamentáris intézmények Vakvágányaiba szorultak, amit természetesen tetemesen előmozdított az angol rendszer külsőségeinek, demokratikus homlokzatának állandó látványa és benső szerkezetének félreismerése. Az „igazi“, híven reprezentatív és az állami főhatalmat vitatlanul birtokló parlamentarizmus kiépítése így lett a demokrácia megvalósításának gyakorlati programjává, miközben a várvavárt nagy reform mindkét tényezője, demokrácia és parlament egyaránt megfeneklett a természetlen ellenzékiiségben.

S éppen ennél az ellenzéki pozíciójánál fogva lett a kontinentális parlament automatikusan „törvényes örököse“ a monarchia összeomlott hatalmának, annak dacára, hogy voltaképp értelmetlen, anakronisztikus csökevényné vált abban a pillanatban, amelyben a monarchia politikai hatalma elenyészett: hiszen amennyiben orgánuma vagy legalább is kerete volt a kormányzásnak, nem volt reprezentatív, azaz nem volt demokratikus s amennyiben demokratikus volt, nem volt sem orgánuma, sem kerete, hanem korlátja és akadály a kormányzásnak. Eleve sem lehetett egyéb, mint képtelenség, hogy a parlament, illetőleg a parlamentnek az a töredéke szervezze meg, építse fel — a semmiből — az új állami főhatalmat, amely a monarchiának tőle független kormányával, mint az államhatalom tényleges birtokosával szemben csupán a nem-államot, a természetlen, negatív ellenzékiiséget képviselte és a demokrácia rohamcsapatait merőben negatív célokra képezte ki.

Franciaország, az a kontinentális hatalom, amely úgyahogy mégis megküzdött ezzel a nehézséggel, amely a parlamenti anarchia rohanó árába épített kormányrendszer ponton-hídját ezer nehézség között és számtalan beomlás után is példátlan szívóssággal állítja fel újra meg újra — az előző szakaszban felsorolt körülmények mellett, — ezt főképp azért tudta mindezt megtenni, mert a parlamentáris harmadik köztársaságot a legnagyobb európai gazdasági fellendülés küszöbén állította fel s így képes volt helyet adni a „spoils system“-nek, a zsákmány-rendszernek — ahogy az amerikaiak nevezik az ő

szövetséges államaikban uralkodó politikai szisztémát. A demokrácia tényleges megvalósításának ugyanis nincsen más módja, mint az államhatalom által megszerezhető anyagi előnyök szétosztása a kormányzatot támogató tömegek, illetőleg főképpen ezeknek vezetői között. Abban a pillanatban, amint a „zsákmány“ megcsappan, a parlamentáris demokráciák életbiztonságát forradalom, polgárháború, anarchia fenyegeti s e veszélyek elől menekül, aki tud, a diktatúra védőszárnyai alá.

RÖVIDEN ÖSSZEGEZVE a mondottakat: a parlamentarizmus arisztokratikus intézmény, — a kontinentális demokráciának megfelelő kormányrendszere a monarchia. Arra persze, hogy miképpen állíttassék vissza az államkormányzás logikus rendje azokban az államokban, ahol a monarchikus hagyományok folytonossága megszakadt, nem lehet recepteket előírni: ez éppen oly feladat, amelynek megoldását minden országnak saját intézményes vagy formátlan „diktatúrás“ kísérleteivel magának kell megoldania. Nem lényeges, hogy nép által akklamált fejedelem — „cézár“ —, háborús dicsőségtől övezett hadvezér, demokratikusan választott köztársasági elnök, plebiszcitummal kinevezett premierminiszter, vagy törhetetlen jellemű lángeszű politikai hódító az, akinek kezébe a kormány rúdja kerül: a demokrácia mindenképpen csak úgy lesz képes állammá szerveződni, ha megtalálja az új monarchát a Gondviselés által kijelölt vezérnek személyében.

5. A PARLAMENT ÉRTELME

A parlamentárizmust tehát nem tartjuk kontinentális viszonyaink között életképesnek, ez azonban nem jelenti azt, hogy a parlamentek létjogosultságát teljesen tagadnunk kellene. Ezzel abba a veszedelmebe lehetne esni, hogy a vízzel együtt a gyermeket is kiöntjük. Rámutattunk arra, hogy a kontinentális parlament a maga történelmi múltja és szellemisége következtében értelmetlen relikviává lett a monarchia összeomlása következtében, de ez nem jelenti azt, hogy éppen a monarchia keretei között ne volna a parlamentnek legitím szerepe és hivatása. „Parlamentárizmus“: ez azt jelenti, hogy a parlamentet illeti az államban a döntő politikai hatalom, ami képtelenség, mert a kontinentális parlament nem az államnak — ez akcióképes egységet kell, hogy jelentsen, — hanem a pluralisztikus, részekre tagolt társadalomnak orgánuma. Mint ilyen azonban joggal foglalja el helyét a közéletben: nyilvánvalóan szükség van rá, hogy a társadalom szövetségében kifejezésre jutó legitím érdekek — az egyes társadalmi hivatások, tagozatok, osztályok érdekei — intézményes, artikulált kifejezést találjanak. Nem lehet a közérdek helyes ismeretére jutni, ha nincsen mód a társadalomban ható partikuláris érdekek hiánytalan áttekintésére. Amilyen fontos tehát egyfelől, hogy a parlament ne tekintessék a politikai hatalom forrásának és ne legyen módja kormányokat felborítani, amelyek helyébe nem hogy jobbakat, de igen sokszor semmit sem tud állítani: ugyanolyan fontos az is,

hogy viszont mennél reprezentatívabb legyen, mennél hívebben képviselje a társadalomban érvényesülést kereső legitim érdekeket. Ezért a „proporcionális“ választási rendszer megvalósítására irányuló modest törekvések végeredményben teljesen helyes nyomokon járnak: de elháríthatatlan ellenmondásba keveredtek, amidőn az arányos választás rendjét a parlamentarizmus kereteiben igyekeztek érvényre juttatni. Nyilvánvaló, hogy ha a parlament a politikai akaratképzés szerve, akkor elsősorban arra kell képesnek lennie, hogy ily politikai akaratot állandóan létre is tudjon hozni: már pedig mennél jobban elaprózódik a társadalmi részérdekek egész sokaságának arányos képviseletében, annál inkább képtelenné válik a határozott és következetes politikai akaratnyilvánításra. De amint megszabadult a politikai akaratképzésnek végeredményben amúgy is megoldhatatlan feladatától, nincsen többé semmi akadálya annak, hogy valóban hű tükkrévé legyen — nem a nemzeti akaratnak (amelyet nem lehet „tükrözni“, amíg nem jött létre), hanem az egyes társadalmi csoportok és tényezők felfogásának és igényeinek.

Avégből pedig, hogy ezt a feladatát valóban híven elláthassa, eszmeileg helyesebb, ha összealkotása nem kizárólag területi alapon történik, hanem legalább is tetemes részben a társadalomban kifejezésre jutó egyéb — hivatási, gazdasági, kulturális — csoportok képviseletére is módot ad. Ez annál is inkább indokolt, mert jobban biztosítja azt, hogy a parlamentben a társadalom legértékesebb elemei foglaljanak helyet: hiszen mindenki a hivatása körében tudja leginkább megállapítani azt, hogy ki mit ér, hogy ki az, akire érdekei képviseletét legnyugodtabban rábízhatja — holott a kerületi képviselőválasztás szokásos rendszere mellett a választónak legtöbb esetben olyan jelöltek között kell választania, akik közül egyet sem ismer és akiknek személyes értékét alig van módja megítélni. A professzionális képviselet egyúttal arra is alkalmas, hogy biztosítsa a nagyobb tárgyilagosságot. Ahol szakértők, „specialisták“ vannak jelen, ott mindenki leginkább ahhoz szól hozzá, amihez legjobban ért s nem igényli magának a mindenhez való értés jogát. Másfelől egy túlnyomóan szakértőkből álló gyülekezettől sokkal inkább lehet elvárni azt, hogy tárgyilagos bírálatot gyakoroljon az előtte fekvő javaslatok felett: holott a parlamentarizmus mai rendje mellett a szónokok szempontja elsősorban nem a konstruktív bírálat, hanem az, hogy a kormányt támogatni akarják-e vagy becsmérlni. A mai politikai parlamentben ennek az egy kérdésnek van alárendelve minden egyéb: hogy miképpen lehet a kormánynak segíteni vagy ártani; a javaslatok tárgyi értéke egészen másodrendű kérdés. De a hivatási képviselet eszméjének nagyobb térnyerése végül még azért is kívánatos, mert ily módon jóval kisebb szánara lehet redukálni a hivatásos politikusoknak, a közélet e parazitáinak számát, akiknek egyetlen létérdeke, mert egyetlen létalapja, a fórumon való tülekedés.

Mindez kétségkívül némileg akadémikus fejtegetés: hiszen nem is kívánatos, hogy az intézményekben túlságosan szigorú legyen a logika s a merőben papíron kigondolt reformeszmék átütő ereje gyakran igen csekély. Ezért nem is lett volna érdemes mindegyikre ennyi

szót vesztegetni; ha nem tudnánk rámutatni arra, hogy a fejlődés valóban ebbe az irányba mutat. Kétségtelen, hogy maga a fennálló kontinentális parlamenti szisztéma is, önkéntelenül azon az úton van, hogy a társadalmi csoportok és érdekek képviselétévé alakuljon át s hogy ezt a hivatását betölthesse, ebben éppen csak a malomkőként nyakába akasztott politikai hatáskör akadályozta meg: amelyet viszont társadalmi képviseleti jellegénél fogva nem láthatott el sikerrel. A serkentő példaadás érdeme e téren is, mint annyi más tekintetben Mussolinit illeti: ő az, akinek alkotó tettereje mindkét irányban megvalósította a döntő lépést. Nem lehet s nem is szükséges a Dúcért szolgálólag utánozni; minden nemzetnek megvannak a saját történelmi és közjogi bázisai, amelyeken tovább építhet s csak ezekre lehet szilárd intézményeket építeni. De az elháríthatatlan reformmunka két főirányát Mussolini világosan kitzúzte: a politikai hatalmat megszabadítani a parlamenttől és a parlamentet megszabadítani politikai hatalmától — ez a jelenkor két nagy aktuális feladata.

OTTLIK LÁSZLÓ

IRODALOM

további tájékozódásra

1. *J. R. Seeley* Introduction to Political Science, *W. Hasbach*, Die parlamentarische Kabinetsregierung. — 2. *S. Low*, Governance of England, *iff. Mikszáth K.*, A kötelesség állama felé, *A. F. Pollard*, The Evolution of Parliament, *G. M. Trevelyan*, The Two-Party System, *E. Boutmy*, Psychologie politique du peuple anglais. — 3. *A. L. Lowell*, Governments and Parties in Continental Europe, *A. Siegfried*, Tableau des partis en France, *Hellpach-Dohna*, Die Krisis des deutschen Parlamentarismus, *C. Schmitt*, Der Hüter der Verfassung. — 4. *C. Schmitt*, Die geistesgeschichtliche Lage des heutigen Parlamentarismus, *H. O. Ziegler*, Autoritärer oder totaler Staat, *D. Halévy*, Decadence de la Liberté. — 5. *H. Herrfahrdi*, Das Problem der berufsständischen Vertretung, *L. Bernhard*, Der Staatsgedanke des Faschismus.